

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Ивелина Любенова Машева

на тема „Българските търговци и правната регулация на търговско-финансовите отношения в Османската империя (40-те – 70-те години на XIX в. ”

от проф. д-р Пламен Митев

Стопанската активност и в частност търговията по българските земи през епохата на националното ни Възраждане са сред добре застъпените в родната историопис проблеми. С усилията на няколко поколения специалисти през последните стотина година е събран огромен по обем материал, отразяващ както общите тенденции в икономическия живот на населението на Румелия през XVIII и XIX в., така и конкретните специфики в развитието било на отделни селища и региони, било на определени стопански сфери – аграрни отношения, занаятчийство, манифактурно и фабрично производство, банково и кредитно дело, външно-търговски контакти. Редица публикации проследяват изграждането на модерните пазарни отношения по българските земи, ролята на държавната регламентация, състоянието на инфраструктурата, дейността на по-изявените търговци и предприемачи, отражението на стопанския просперитет върху водещите възрожденски процеси. Показателни в това отношение са трудовете на Петър Цончев, Юрдан Юрданов, А. Иширков, Х. Хинков, Хр. Гандев, Хр. Христов, В. Мутафчиева, Б. Цветкова, В. Паскалева, Стр. Димитров, Сн. Панова, К. Косев, Сл. Драганова, Н. Тодоров, М. Тодорова, Л. Беров. Отрадно е, че през последните две десетилетия на полето на стопанската ни история започна да се изяснява и една нова генерация млади и много добре подготвени историци като Светла Янева, Иван Русев, Александър Везенков, Пенчо Пенчев, Евгения Давидова, Евелина Ръждавичка, Християн Атанасов.

Отбелязвам всички тези имена за да подчертая, че да проучваш днес каквито и да било теми, свързани с икономическото развитие на българските земи през XIX в., е сериозно предизвикателство, изискващо солидни историографски познания и широка

професионална подготовка. В този именно смисъл похвално е не само желанието на докторантката да се заеме с изследване на търговията по българските земи през XIX в., но и че Ивелина Машева е съумяла да открие и своя „ниша“ в тази проблематика – отражението на законодателните реформи на Високата порта в областта на търговското право върху българските търговци през последните предосвободенски десетилетия.

Дисертационният труд е в обем от 279 стандартни страници и е структуриран в увод, две глави, заключение и библиография на използваната литература. Хронологическите рамки са аргументирани добре, но имам резерви към неясния териториален обхват и към изначално възприетата „етническа“ предпоставеност на темата. Още през 70-те и 80-те години на миналия век в научната книжнина се наложи тезата, че търсенето и прекарването на „етнически“ граници в имперската икономика ограничава възможностите за обективно изясняване на пазарните отношения в Османската империя. Достатъчно е да се припомни само, че стотици българи, от чийто алъш-вериш зависи просперитета на десетки селища между Дунав и Родопите, и които живеят и работят било в Истанбул, Одрин, Смирна или Александрия, из Анадола или Египет, би трябвало да останат извън полезрението на авторката, тъй като тези селища и области не попадат в т.нар. „екзархийски граници“. По същия начин, ако не се отчете, че за промяната (модернизацията) на търговията по българските земи през XIX в. допринасят не само българите, но и представителите на всички останали етнически общности, населяващи Румелия (гърци, евреи, арменци и т.н.), анализите, изводите и оценките, които се правят по темата, биха били непълни.

При подготовката на рецензията труд е използван богат и разнообразен изворов материал. В научно обръщение са включени и нови, неизползвани досега източници, които Ивелина Машева е издирила от големите български и турски архиви.

В първата глава на изследването докторантката си поставя за цел да разкрие специфичните елементи в законодателната регламентация на търговско-финансовите отношения в Османската империя. Основателно вниманието е насочено към изясняване значението и ролята на традиционното ислямско право, както и на практическите резултати от целенасочено предприетите от Високата порта през епохата на Танзимата законодателни промени. Последователно са разяснени такива важни въпроси като

дружественото, договорното и облигационното право, процесуалните правила и процедури, принудителните съдебни събирания. Проследени са и конкретните действия, довели до изработването и налагането на Търговския закон от 1850 г., Закона за търговските съдилища от 1860 г., Закона за търговското съдопроизводство от 1861 г. Приносен характер имат сведенията за професионалните адвокати, занемаващи се с уреждане на спорните търговско-финансови операции, и за каналите, по които търговците по българските земи придобиват нужните им знания в областта на търговското право. В същата посока могат да се оценят и добре аргументираните изводи за силното френско влияние върху модела на законодателни реформи, наложил се в Османската империя през 40-те – 60-те години на XIX в. Направен е опит да се обясни и статута, броя и сферите на стопанска активност на т.нар. „привилегировани” търговци.

Във втората част на дисертацията си Ивелина Машева си поставя за цел да разкрие реалното прилагане на заложените в османското законодателство възможности за регулиране на търговско-финансовите отношения по българските земи. На основата на издирените документални свидетелства, дейността на отделните институционални звена (кадийски съдилища, междлиси, арбитражни и търговски съдилища) е разгледана в два подпериода: до и след въвеждането на Закона за търговските съдилища. Авторката уточнява редица детайли около изграждането на мрежата от търговски съдилища и тяхното функциониране. С конкретни примери се илюстрира практическото значение на тези съдилища, анализират се достъпните данни за статистиката на търговските дела, както и недостатъците на действащата през третата четвърт на XIX в. в Османската империя нормативна база. Ценни данни са събрани за персоналният състав и вътрешната организация на някои от търговските съдилища по българските земи.

Едно от безспорните достойнства на дисертационния труд е съчетаването на историческия с икономическия подход към темата. Ивелина Машева е съумяла максимално да се възползва от предимството, че има икономическо бакалавърско образование и това ѝ е позволило да „премине отвъд” традиционния „исторически разказ” за търговията и пазарните отношения отпреди Освобождението. В нейния прочит на конкретните факти, събития и процеси, регулацията на търговско-финансовата сфера в Османската империя получава по-цялостна и по-икономически

обоснована оценка, което от своя страна пък обогатява представите ни за посоките, темповете и крайните резултати от стопанската модернизация по българските земи през втората и третата четвърт на XIX в.

Към изследването на Ивелина Машева могат да се отправят и редица критични бележки – от неизползването (може би и непознаването) на важни изследвания и документални издания по темата както на български, така и на чужди специалисти, до необходимостта от внимателно коригиране на множеството печатни грешки в текста. Дали в стремежа си да се впише в законовите срокове за представяне на труда си или по друга някоя причина, но докторантката е могла по-обстойно да се запознае с вече постигнатото от модерната (родна и чужда) османистика при изучаване например на режима на капитулациите или на статута на т.нар. привилегирани търговци. В част от параграфите, отнасящи се до дотанзиматските правни норми в Османската империя, е отделено място за пространно описание на отдавна известни на специалистите подробности. В други параграфи пък информацията, която се предлага е фрагментарна и оскъдна, въпреки че в българските архивохранилища съществува обилна документация, позволяваща много по-детайлно да се проследят проучваните въпроси.

Позволявам си да открия част от бележките си към докторантката не за да подценя направеното от нея. Убеден съм, че трудът има достатъчно качества, за да бъде успешно защитен. При евентуално публикуване на готовия вече текст обаче, ако бях на мястото на авторката не бих си позволил да пренебрегна направените ми препоръки (включително по време на вътрешното обсъждане).

Ивелина Машева е представила 1 публикация и два материала под печат, които са по темата на дисертационния труд. Авторефератът отговаря на изискванията и коректно представя постигнатото от докторантката. Всички изисквания на ЗРАСРБ и Правилника на Софийския университет за неговото приложение са спазени.

Конкретните научни приноси в рецензирания труд и показаните от авторката умения и знания ми дават основания да препоръчам на уважаваното научно жури да присъди на Ивелина Любенова Машева образователната и научна степен „доктор”.

проф. д-р Пламен Митев

София, 22 април 2015 г.